

УДК 351.851(477)

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7\(35\)-542-550](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-7(35)-542-550)

Чиж Богдан Ігорович кандидат юридичних наук, доцент кафедри теоретичної юриспруденції, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, <https://orcid.org/0000-0003-1688-4210>

МІСЦЕ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Анотація. Визначено місце професійної освіти в системі освіти.

Професійна освіта займає важливе місце в системі освіти України, оскільки вона забезпечує підготовку кваліфікованих фахівців для різних галузей економіки та соціальної сфери. Професійна освіта відіграє ключову роль у формуванні кадрового потенціалу країни, сприяючи її економічному зростанню та розвитку. В умовах динамічних змін на ринку праці, інновацій та технологічного прогресу, професійна освіта набуває ще більшого значення.

Професійна освіта також сприяє соціальній стабільності та мобільності, оскільки вона надає можливості для перекваліфікації та підвищення кваліфікації дорослих. Це особливо важливо в умовах структурних змін в економіці, коли виникає потреба у швидкому перенавчанні працівників. Професійна освіта дозволяє людям з різних соціальних груп отримати доступ до якісного навчання та знайти роботу, що відповідає їхнім інтересам і здібностям.

Крім того, розвиток професійної освіти в Україні відповідає сучасним європейським тенденціям, зокрема у контексті інтеграції до Європейського Союзу. Професійна освіта сприяє підвищенню якості освіти загалом, впровадженню сучасних освітніх технологій та стандартів, що забезпечує відповідність української системи освіти європейським вимогам. Це відкриває нові можливості для міжнародної співпраці, обміну досвідом та підвищення конкурентоспроможності українських фахівців на глобальному ринку праці.

Відзначено, що основними ознаками «освіти» є: цілеспрямована діяльність; система наукових знань, умінь і навичок; соціальний інститут, що впливає на стан свідомості суспільства; результат цілеспрямовано організованого інформаційного окультурення людини; система різноманітних навчальних закладів і освітніх установ; особливий процес; освоєння культурного досвіду.

На підставі виокремлених ознак, можемо сформулювати поняття освіти – це систематизований та цілеспрямований порядок діяльності навчальних закладів і освітніх установ, що використовують штат педагогічних фахівців, направлений на загальне окультурювання людини, з метою виховання високорозвинутого та прогресивного суспільства.

Ключові слова: освіта, професійно-технічна освіта, дуальна освіта, здобувач освіти, публічне адміністрування професійної освіти.

Chyzh Bohdan Ihorovych Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of the Department of Theoretical Jurisprudence, Vadym Hetman Kyiv National University of Economics, <https://orcid.org/0000-0003-1688-4210>

THE PLACE OF PROFESSIONAL EDUCATION IN THE EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE

Abstract. The place of professional education in the education system is determined.

Vocational education occupies an important place in the education system of Ukraine, as it provides the training of qualified specialists for various branches of the economy and the social sphere. Vocational education plays a key role in the formation of the country's personnel potential, contributing to its economic growth and development. In the conditions of dynamic changes in the labor market, innovations and technological progress, professional education becomes even more important.

Vocational education also contributes to social stability and mobility as it provides opportunities for reskilling and upskilling of adults. This is especially important in conditions of structural changes in the economy, when there is a need for rapid retraining of employees. Vocational education allows people from different social groups to access quality training and find work that matches their interests and abilities.

In addition, the development of professional education in Ukraine corresponds to modern European trends, in particular in the context of integration into the European Union. Professional education contributes to the improvement of the quality of education in general, the introduction of modern educational technologies and standards, which ensures the compliance of the Ukrainian education system with European requirements. This opens up new opportunities for international cooperation, exchange of experience and increasing the competitiveness of Ukrainian specialists on the global labor market.

It was noted that the main features of "education" are: purposeful activity; system of scientific knowledge, skills and abilities; a social institution affecting the state of society's consciousness; the result of a purposefully organized information culture of a person; a system of various educational institutions and educational institutions; special process; mastering cultural experience.

On the basis of the identified features, we can formulate the concept of education - it is a systematic and purposeful order of activity of educational institutions and educational institutions that use a staff of pedagogical specialists, aimed at the general enculturation of a person, with the aim of educating a highly developed and progressive society.

Keywords: education, professional and technical education, dual education, education seeker, public administration of professional education.

Постанова проблеми. Освіта є фундаментальним компонентом духовного життя суспільства, направлена на поширення знань, умінь та навичок. Вона направлена на формування суспільних інститутів, що комплексно виховують молодь та доросле покоління, починаючи з дитинства у дитячих дошкільних установах, потім у різного рівня освітніх установах, закінчуючи вищими навчальними закладами. Сьогодні час вимагає освіченості від суспільства, яке повинно відбуватися протягом майже всього життя людини, так як випадаючи з цифрової сфери, що постійно впроваджується в навколишнє середовище, інших прогресивних тенденцій, суб'єкт втрачає спілкування з оточенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час дослідження було використано роботи, присвячені дослідженню професійної освіти, зокрема: Н. В. Абашкіна, С. Ф. Артюх, С. Я. Батишева, А. П. Беляєва, Г. Є. Гребенюк, А.В. Гуржій, Г. С. Гуторова, В.І. Думченко, Н. М. Кримова, Н. Г. Ничкало, О. М. Новікова, О.П. Цимбала та ін.

Метою статті є визначення місця професійної освіти в системі освіти.

Виклад основного матеріалу. У статті 53 Конституції України зазначено, що «держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання». Разом з тим, не зрозумілим є те, що вкладається державою в поняття «освіта», чи це «процес отримання знань», чи «система освітніх закладів», тому розглянемо даний термін на теоретичному рівні.

Американський вчений Н. Смелзер визначає освіту як інституалізований процес, на основі якого суспільство передає цінності, вміння та знання від однієї людини, групи, спільноти іншим. Завдання будь-якої освіти полягає в тому, щоб індивід у процесі оволодіння сукупністю систематизованих знань і пов'язаних з ними навичок і вмінь долучився до набору культурних цінностей, домінуючому в даному суспільстві[1].

А.В. Петровський вважає, що освіта кваліфікується дуже загально як суспільне явище та як педагогічний процес [2].

Б.Т. Ліхачев зазначав, що освіта – це сума знань, умінь і навичок, які в основному відповідають сучасному стану наукового знання, переробленого в загальні основи наук, суспільних відносин, виробництва[3, с. 67].

На наш погляд, розглядаючи зміст поняття освіти, треба погодитися з твердженням В.І. Лугового, про те, що всі освітні явища мають головну системну якість бути надбіологічно виробленим способом цілеспрямованого, організовано-упорядкованого інформаційного окультурення індивідів з метою

забезпечення соціально-культурного життя. Відповідно, освіта є процесом і результатом цілеспрямованого формування культури людини [4, с. 10]. Причому в цьому аспекті йдеться не тільки про культуру окремої людини, а про культуру суб'єкта діяльності взагалі, яким можуть бути і людська персона, і соціальна група, і все планетарне людство. Відповідно, можна говорити про освіту конкретної людини, тієї чи іншої (національної, етнічної, класової, професійної, релігійної і т. ін.) групи людей, локального, регіонального чи глобального людського суспільства. Освіта суб'єкта здійснюється через навчання. В той же час необхідно зауважити, що навчання як зажиттєве набуття індивідуального та колективізованого життєвого досвіду, як вироблення умовних рефлексів властиве багатьом живим організмам і не може відобразити особливості культурного способу збереження та передачі досвіду у людському суспільстві. Тому навчання як будь-яке позагенетичне постнатальне набуття досвідченості, з одного боку, ширше, ніж освіта, яка є механізмом опанування суто культурно виробленого і накопиченого досвіду. У зв'язку із сказаним, освітня сфера вбирає навчання, але культурне, до того ж упорядковане, однак не зводиться до нього, оскільки воно виражає лише процес, тоді як освіта має процесуальну та результативну складові. З іншого боку, навчання - вужче за освіту. Словом, освіта і навчання не тотожні, їхня відмінність двопланова. Ця відмінність не усувається, якщо навіть вважати, що навчання є «цілеспрямована, організована, систематична передача старшим та засвоєння підростаючим поколінням досвіду ...» [3, с. 65], оскільки формально на тих самих засадах дорослі тварини вчать молодших особин пасти, полювати, літати, співати тощо. Відмінність зберігається в тім, що у людському суспільстві навчання забезпечується надбіологічно-культурно, а у тваринному соціумі біологічно-генетично [4, с. 11].

Уточнюючи зазначену концепцію, на нашу думку, необхідно зауважити, що процес, як безумовна характерна ознака процесу, це послідовний порядок для досягнення необхідного результату з метою підвищення культурного рівня людини, колективу соціуму. В той же час сам зміст культури визначає сутність освіти.

Сучасна структура освіти України має розгалужений та вивірений зміст.

Відповідно до Закону України «Про освіту» [5] структура освіти в Україні включає: дошкільну освіту, повну загальну середню освіту, поза-шкільну освіту, спеціалізовану освіту, професійну (професійно-технічну) освіту, фахову передвищу освіту, вищу освіту, післядипломну освіту, аспірантуру, докторантуру, самоосвіту. Дани види освіти надаються у наступних закладах освіти:

- дошкільні навчальні заклади (ясла, ясла-сади, дитячі сади, ясла-сади та ін.);
- середні заклади освіти (загальноосвітні школи, гімназії; ліцеї, (вечірні школи) та ін.);

- позашкільні навчальні заклади(станції дитячої, юнацької творчості, секції, клуби, культурно–освітні, спортивно–оздоровчі, науково–пошукові об'єднання на базі загальноосвітніх навчальних закладів та ін.);

- професійно–технічні навчальні заклади (професійно–технічне училище відповідного профілю, професійне училище соціальної реабілітації, вище професійне училище, професійний ліцей, професійний ліцей відповідного профілю, професійно–художнє училище та ін.);

- заклади вищої освіти (технікум, коледж, інститут, консерваторія, академія, університет та ін.);

- післядипломної освіти (академії, інститути (центри) підвищення кваліфікації, перепідготовки, вдосконалення, навчально–курсові комбінати; підрозділи вищих навчальних закладів (філії, факультети, відділення та ін.).

Розглянемо особливості видів освіти та місце в ній професійно-технічної освіти.

Дошкільна освіта - галузь освіти, яка спрямована на реалізацію навчальних та виховних завдань для дітей дошкільного віку (від народження до шести років). Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні. Основним нормативним актом, яким урегульовано даний вид освіти є Закон України «Про дошкільну освіту»[6]. Метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок. Діти старшого дошкільного віку обов'язково охоплюються дошкільною освітою відповідно до стандарту дошкільної освіти. Батьки самостійно обирають способи та форми, якими забезпечують реалізацію права дітей на дошкільну освіту[6].

Загальна середня освіта забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, трудову підготовку, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеними суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення [5].

Завданням повної загальної середньої освіти є:

- виховання громадянина України;
- формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду;
- виконання вимог державного стандарту загальної середньої освіти, підготовка учнів до подальшої освіти і трудової діяльності;
- виховання в учнів поваги до Конституції України, державних символів України, прав і свобод людини і громадянина, почуття
- власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії, свідомого ставлення до обов'язків людини і громадянина; реалізація права учнів на вільне формування політичних і світоглядних переконань;

- виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей;
- виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян, формування здорового способу життя, збереження фізичного та психічного здоров'я учнів[7].

Повна загальна середня освіта здобувається на таких рівнях:

початкова освіта - перший рівень повної загальної середньої освіти, що передбачає виконання учнем вимог до результатів навчання, визначених державним стандартом початкової освіти;

базова середня освіта - другий рівень повної загальної середньої освіти, що передбачає виконання учнем вимог до результатів навчання, визначених державним стандартом базової середньої освіти;

профільна середня освіта - третій рівень повної загальної середньої освіти, що передбачає виконання учнем вимог до результатів навчання, визначених державним стандартом профільної середньої освіти[8].

Повна загальна середня освіта здобувається протягом наступного часу: початкова освіта здобувається протягом чотирьох років; базова середня освіта здобувається протягом п'яти років; профільна середня освіта здобувається протягом трьох років.

Тривалість здобуття повної загальної середньої освіти на кожному її рівні може бути змінена (подовжена або скорочена) залежно від форми здобуття освіти, результатів навчання та/або індивідуальної освітньої траєкторії учня [8].

Заклади вищої освіти України здійснюють свою діяльність відповідно до державних стандартів, які є основою оцінювання якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів незалежно від їх типів, рівнів акредитації та форм навчання. Складовими державних стандартів вищої освіти є: 1) перелік кваліфікацій за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; 2) перелік напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за відповідними освітньо-кваліфікаційними рівнями; 3) вимоги до освітніх рівнів вищої освіти; 4) вимоги до освітньо-кваліфікаційних рівнів вищої освіти[9].

Відзначимо, що в Законі України «Про вищу освіту» визначено, що заклади вищої освіти здійснюють підготовку фахівців з вищою освітою за відповідними освітніми програмами на таких рівнях вищої освіти:

початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;

перший (бакалаврський) рівень;

другий (магістерський) рівень;

третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень.

Разом з тим, здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою освітньої програми, що є підставою для

присудження відповідного ступеня вищої освіти: 1) молодший бакалавр; 2) бакалавр; 3) магістр; 4) доктор філософії/доктор мистецтва.

Вища освіта в умовах військової агресії, як і вся освіта, вимагає адаптування під нові реалії, наприклад, сьогодні стоїть гостро питання офлайн викладання, яке важко реалізувати у зв'язку з бойовими діями, які відбуваються біля окремих міст; наявність філій закладів вищої освіти втратило сенс; зменшення бюджетного фінансування. Ці та інші проблеми потребують негайного вирішення для підняття статусу освіти в Україні.

Для самоосвіти громадян державними органами, підприємствами, установами, організаціями, об'єднаннями громадян, громадянами створюються відкриті та народні університети, лекторії, бібліотеки, центри, клуби, теле-, радіонавчальні програми тощо.

Одним з видів освіти є професійна (професійно-технічна) освіта, сьогодні вона особливо важлива, оскільки сприяє підготовці практичних фахівців сфери економіки, яку необхідно поновлювати після отриманої перемоги над російськими окупантами. В той же час, сучасний розвиток технологій потребує якісних фахівців різних галузей нових навичок у професійній діяльності, що вимагає звернення до освітніх послуг, для отримання спеціальних компетентностей. Крім того, професійна освіта - це шанс дуже швидко почати кар'єру, отримувати гідний заробіток та постійно розвивати свої професійні навички.

Професійна (професійно-технічна) освіта спрямована на забезпечення оволодіння громадянами знаннями, уміннями і навичками в обраній галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури, як декларує чинний Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту». Невід'ємною складовою професійної (професійно-технічної) освіти, є професійно-технічне навчання, яке передбачає формування у громадян професійних умінь і навичок, необхідних для виконання певної роботи чи групи робіт, і може здійснюватися у закладах, що готують кваліфікованих робітників, а також шляхом індивідуального чи курсового навчання на виробництві, або у сфері послуг [10]. Водночас, професійна освіта і навчання виступають сьогодні найвагомішою складовою відтворення кваліфікованого трудового потенціалу держави, розбудови національної економіки [11].

Саме тому реформатування освіти з теоретичної в практичну площину дає підстави для особливої уваги професійній (професійно-технічній) освіті, яка набуває особливості в освітянській діяльності сьогодення.

Висновки. Підводячи висновок, ми можемо сказати, що основними ознаками «освіти» є: цілеспрямована діяльність; система наукових знань, умінь і навичок; соціальний інститут, що впливає на стан свідомості суспільства; результат цілеспрямовано організованого інформаційного окультурення людини; система різноманітних навчальних закладів і освітніх установ; особливий процес; освоєння культурного досвіду.

На підставі виокремлених ознак, можемо сформулювати поняття **освіти** – це систематизований та цілеспрямований порядок діяльності навчальних закладів і освітніх установ, що використовують штат педагогічних фахівців, направлений на загальне окультурювання людини, з метою виховання високорозвинутого та прогресивного суспільства.

Література:

1. Освіта як система і процес URL: https://stud.com.ua/46987/psihologiya/osvita_sistema_protse
2. Котова И.Б. Введение в педагогику: (Программа для пед. вузов) // Педагогика. - 1994. - № 2
3. Лихачев Б. Т. Педагогика. Курс лекций. Изд. 4-е. перераб. и доп. Юрайт-М, 2001. 607с.
4. Луговий В.І. Управління освітою: Навч. посібник для слухачів, аспірантів докторантів спеціальності «Держ. Управління». К.: Вид-во УАДУ, 1997. 302 с.
5. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради, 2017. № 38-39. Ст.380.
6. Про дошкільну освіту. Закон України від 11 липня 2001 року № 2628-III . Відомості Верховної Ради України. 2001. № 49. Ст.259
7. Про загальну середню освіту. Закон України від 13 травня 1999 року № 651-XIV (втратив чинність). Відомості Верховної Ради України. 1999. № 28. Ст.230
8. Про повну загальну середню освіту. Закон України від 16 січня 2020 року № 463-IX. Відомості Верховної Ради . 2020. № 31. Ст.226
9. Сучасна вища школа в освітній системі України URL: https://works.doklad.ru/view/WzvWLNgh_zk.html
10. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10 лютого 1998 року № 103/98-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1998. №32. Ст. 215.
11. Селецький А. В. Розвиток професійної освіти і навчання в Україні (ч. 2) / Селецький А. В. ; Держ. наук.-педагогічн. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. Київ, 2017. 26 с.

References:

1. Osvita yak systema i protses [Education as a system and process] Retrieved from https://stud.com.ua/46987/psihologiya/osvita_sistema_protse [in Ukrainian]
2. Kotova, Y.B. (1994) Vvedeniye v pedahohyku: (Prohramma dlia ped. vuzov) [Introduction to pedagogy: (Program for pedagogic universities). Pedahohyka - Pedagogy. № 2. [in Ukrainian]
3. Lykhachev, B. T. (2001) Pedahohyka. Kurs lektsyi [Pedagogy. Course of lectures]. Yzd. 4-e. pererab. y dop. Yurait-M. 607 s. [in Ukrainian]
4. Luhovyi, V.I. (1997) Upravlinnia osvitoiu: Navch. posibnyk dlia slukhachiv, aspirantiv doktorantiv spetsialnosti «Derzh. Upravlinnia» [Management of education: Education. a guide for students, postgraduates, doctoral students of the specialty "State. Management"]. K.: Vyd-vo UADU. 302 s. [in Ukrainian]
5. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 5 veresnia 2017 roku № 2145-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady, 2017. № 38-39. St.380. [in Ukrainian]
6. Zakon Ukrainy Pro doshkilnu osvitu [Law of Ukraine On education] vid 11 lypnia 2001 roku № 2628-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy - Bulletin of the Verkhovna Rada. 2001. № 49. St.259. [in Ukrainian]
7. Zakon Ukrainy Pro zahalnu seredniu osvitu [Law of Ukraine About general secondary education] vid 13 travnia 1999 roku № 651-XIV (vtratyv chynnist). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 1999. № 28. St.230. [in Ukrainian]

8. Zakon Ukrainy Pro povnu zahalnu seredniu osvitu [Law of Ukraine About complete general secondary education] vid 16 sichnia 2020 roku № 463-IX. Vidomosti Verkhovnoi Rady - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine. 2020. № 31. St.226. [in Ukrainian]

9. Suchasna vyshcha shkola v osvitnii systemi Ukrainy [Modern higher school in the educational system of Ukraine] Retrieved from https://works.doklad.ru/view/WzvWLNgh_zk.html [in Ukrainian]

10. Zakon Ukrainy Pro profesiinu (profesiino-tekhnichnu) osvitu [Law of Ukraine On professional (vocational and technical) education] vid 10 liutoho 1998 roku № 103/98-VR. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, 1998. №32. St. 215. [in Ukrainian]

11. Seletskyi, A. V. (2017) Rozvytok profesiinoi osvity i navchannia v Ukraini (ch. 2) [Development of professional education and training in Ukraine (part 2)] / Seletskyi A. V.; Derzh. nauk.-pedahohichn. b-ka Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho. Kyiv. 26 s. [in Ukrainian]